

СТАТУС ПОНЯТТЯ "СПЕЦСЛУЖБИ" В УКРАЇНСЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Завадська Олена Віталіївна,

здобувач

Національна академія Служби безпеки України

У статті розглянуто співвіднесеність поняття "спецслужби" в українській, російській та англійській мовах, визначено загальні семантичні компоненти та розбіжності у тлумаченні поняття у зіставлюваних мовах.

Ключові слова: спецслужби, лексико-семантичний аналіз, семантичний компонент.

Спецслужби, незважаючи на специфічність функцій, є невід'ємною частиною кожного сучасного демократичного суспільства. Їх діяльність необхідна для існування і розвитку держави. Сьогоднішньому світу у зв'язку з ускладненням глобальних процесів притаманна загальна тенденція підвищення ролі спецслужб: кардинальні зміни в геополітичній, соціально-економічній, духовно-моральній сферах зробили проблему забезпечення національної безпеки багатьох країн особливо гострою. Роль спеціальних служб у підтриманні безпеки особливо зросла останніми роками. Діяльність спеціальних служб сприяє звуженню спектру загроз національній безпеці, нейтралізує внутрішні і зовнішні виклики поступальному розвитку суспільств і держав, збільшуючи тим самим потенціал і вагу останніх на міжнародній арені.

Під спецслужбами зазвичай розуміють державні органи, створені з метою захисту національних інтересів і безпеки як усередині країни, так і на міжнародній арені. Вони також є найбільш дієвим інструментом, за допомогою якого політичне керівництво держави забезпечується достовірною інформацією про реальний стан справ в тій або іншій сфері соціально-політичного і економічного життя. Одночасно з цими функціями спецслужби є органами держави, що здійснюють негласний контроль за розвідувально-підривними та іншими ворожими інфраструктурами. Окрім цього, у функції спецслужб входить проведення спеціальних операцій проти різних джерел загроз державної безпеки специфічними оперативними силами і засобами [Шаваев 2003].

Поняття "спецслужби" останніми роками стало досить широко вживаним; воно активно обговорюється в наукових та публіцистичних виданнях. Однак кількість спецслужб, їх функцій, обов'язки та напрями діяльності є різними в різних країнах. Не існує також єдиного визначення, які саме державні органи можна віднести до спецслужб. У спеціальних дослідженнях сучасних лінгвістів поняття "спецслужби" ще не отримало достатньої уваги. Зазначене вище обумовлює **актуальність** даного дослідження. **Метою** роботи є з'ясування співвіднесеності поняття "спецслужби" в українській, російській та англійській мовах. Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні **завдання**: 1) здійснити аналіз словникових статей слів на

позначення поняття "спецслужби" словників сучасної української, російської та англійської мови; 2) порівняти результати аналізу, виявити спільні та відмінні значення поняття "спецслужби" у зазначених мовах; 3) визначити основні види державних органів, які можна віднести до спецслужб в українській, російській та англійській лінгвокультурах. **Об'єктом** дослідження є поняття "спецслужби" в українській, російській та англійській лінгвокультурах. **Предмет** статті – лексико-семантичний аналіз поняття "спецслужби" на матеріалах словників сучасної української, російської та англійської мови.

Неофіційний розмовний термін, якого немає в текстах законодавчих актів як України, так і Росії, з другої половини ХХ століття використовується саме в українській та російській лінгвокультурах. Поняття "спецслужба" вперше фіксується в 1990-х роках в академічних лексикографічних довідниках російської мови як самостійна лексема. Так, *Большой толковый словарь русского языка* надає два лексичних значення цього слова: 1) служба, організація, що створюється з будь-якою метою (ліквідації наслідків чогось, соціальної допомоги тощо); 2) спеціальна служба для організації та ведення розвідувальних дій [Кузнецов 1998, 1247]. *Словарь новых слов русского языка* визначає, що "спецслужба" – це "організація, яка виконує спеціальні (розвідувальні, охоронні і т. ін.) функції" [Котелова 1995, 718]. Це визначення повністю співпадає зі значенням поняття, яке наводить *Великий тлумачний словник сучасної української мови*, а саме "спецслужба – організація, що виконує спеціальні (розвідувальні, охоронні і т. ін.) функції" [Бусел 2005, 1364]. Бачимо, що лексичне значення поняття збігається в обох зазначених мовах і означає службу чи організацію з розвідувальними та охоронними функціями.

Однак при перекладі на англійську мову поняття "спецслужба" отримуємо декілька варіантів тлумачення. Так, словник *ABBYY Lingvo Universal (Ru-En)* при перекладі лексеми "спецслужба" (або "спеціальна служба") з російської мови пропонує варіанти *special/secret/intelligence service* [ABBYY Lingvo Universal (Ru-En)], а словник *ABBYY Lingvo Universal (Uk-En)* при перекладі з української мови пропонує варіанти *special state security force, special (intelligence) service* [ABBYY Lingvo Universal (Uk-En)]. Бачимо, що варіанти перекладу "спецслужба" з української та російської на англійську мову відрізняються у наведених словникових статтях. Для того, щоб з'ясувати, що є спільним, а що відмінним у варіантах перекладу, розглянемо тлумачення кожного варіанта в словниках сучасної англійської мови.

Спільним варіантом перекладу в обох словниках є послівний переклад поняття "спеціальна служба" – *special service*. Пошук тлумачення фрази *special service* у словниках *Macmillan Dictionary* [Macmillan Dictionary], *Merraim-Webster* [Merraim-Webster], *Merraim-Webster Learner's Dictionary* [Merraim-Webster Learner's Dictionary], *The American Heritage Dictionary of the English Language* [The American Heritage Dictionary of the English Language], *Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus* [Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus], *Random House Dictionary* [Random House Dictionary], *Collins English Dictionary*

[Collins English Dictionary] не дав результатів – у всіх наведених вище словниках відсутнє дане поняття. Звідси можемо зробити висновок, що послівний переклад англійською мовою поняття "спеціальна служба" – *special service* – є недоречним, оскільки він не несе смислового навантаження у мові перекладу.

Наступним варіантом перекладу поняття "спецслужба" англійською мовою є *secret service*. Словник *Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus* визначає, що *secret service* – це "урядова організація, що відповідає за такі речі, як безпека високопоставлених політиків та недопущення розголошення секретної інформації потенційним державам-супротивникам" (тут і далі в перекладі з англійської мови – авт.) [Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus].

Словник *Random House Dictionary* виокремлює три значення поняття *secret service*:

- 1) гілка урядової служби, яка проводить таємні розслідування, зокрема для виявлення військової потужності інших держав;
- 2) (з *великих літер*) відділ Міністерства фінансів США, в обов'язки якого входить пошук та затримання фальшивомонетників, а також охорона президента та його найближчих родичів;
- 3) таємна діяльність, яка здійснюється для уряду, особливо шпionаж [Random House Dictionary].

У словнику *The American Heritage Dictionary of the English Language* містяться наступні визначення поняття *secret service*:

1. А. Діяльність зі збору розвідувальної інформації, що здійснюється таємно урядовим агентством.

Б. Урядове агентство, що займається збором розвідувальної інформації.

У цій же словниковій статті другим значенням поняття *secret service* є значення його форми, що пишеться з великих літер – *Secret Service*:

2. Відділ Міністерства фінансів США, діяльність якого пов'язана із охороною Президента [The American Heritage Dictionary of the English Language].

Словник *Collins English Dictionary* також надає декілька визначень поняття *secret service*, а саме:

1. А. Урядове агентство або департамент, що проводить розвідувальні або контррозвідувальні операції.

Б. Операції такого роду.

Друге визначення, як і у попередньому словнику, відноситься до власної назви *Secret Service*:

2. Урядове агентство США, на яке покладено відповідальність за охорону президента, боротьбу з підробкою грошей, а також певні правоохоронні обов'язки [Collins English Dictionary].

Словник *Merraim-Webster* наводить наступні дефініції поняття *secret service*:

- урядова служба, що здійснює секретну діяльність;

- (обидва слова пишуться з великої літери) відділ Міністерства фінансів США, в обов'язок якого входить боротьба з підробкою грошей та охорона президента [Merraim-Webster].

Водночас словник *Merraim-Webster Learner's Dictionary* визначає поняття *secret service* як:

1. *The Secret Service* – урядовий департамент США, який відповідає за охорону обраних керівників США та лідерів інших держав, що відвідують країну.

2. Урядовий департамент, який охороняє секрети держави та отримує секретну інформацію про інші країни [Merraim-Webster Learner's Dictionary].

Longman Dictionary of Contemporary English не містить загальної дефініції поняття *secret service*. Натомість у ньому наведено визначення даного поняття з точки зору лінгвокультурних реалій, а саме:

- Британська урядова організація, що захищає військові й політичні таємниці країни та здобуває секрети інших країн.

- Урядовий департамент США, який займається певною охоронною діяльністю, зокрема, охороною Президента [Longman Dictionary of Contemporary English].

У словнику *Macmillan Dictionary* знаходимо наступні визначення поняття *secret service*:

1. Урядовий департамент, на який працюють таємні агенти.

2. *The Secret Service* – урядовий департамент США, відповідальний за охорону президента [Macmillan Dictionary].

Отже, всі зазначені вище словники, за винятком *Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus*, наводять декілька значень поняття *secret service*. Спільним семантичним компонентом у визначеннях усіх словників є те, що *secret service* – це урядова організація, яка займається таємною (секретною діяльністю). До функцій таких організацій належить проведення розвідувальних або контррозвідувальних операцій (шпіонаж). Також спільним у всіх словникових статтях (за винятком словника *Collins English Dictionary*) є значення форми поняття *secret service*, що є власною назвою (*Secret Service*) та лінгвокультурологічною реалією США: відділ Міністерства фінансів США, на який покладено відповідальність за охорону президента, його близьких родичів, лідерів інших держав, що відвідують країну, а також за боротьбу з підробкою грошей.

Іншим спільним варіантом перекладу поняття "спецслужба" (або "спеціальна служба") є *intelligence service*. Дефініцію даного поняття знаходимо лише в одному з усіх вищевказаних словників: *WordNet® 3.0* визначає *intelligence service* як підрозділ, який відповідає за збір та тлумачення інформації про супротивника, а синонімами до вказаного поняття зазначає слово *intelligence* та словосполучення *intelligence agency* [WordNet® 3.0].

Словник *Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus* не містить визначення поняття *intelligence service*. Але одне зі значень слова *intelligence* в ньому є синонімічним до словосполучення *intelligence service (agency)*: секретна ін-

формація про керівництво інших країн, а також група людей, яка збирає таку інформацію та працює з такою інформацією [Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus].

У словнику *Merraim-Webster Learner's Dictionary* знаходимо дефініцію тільки поняття *intelligence*: секретна інформація про супротивника або потенційного супротивника, яку збирає уряд. Це ж поняття бачимо далі у словниковій статті як елемент словосполучення *intelligence agency*, яке означає урядову організацію, що збирає таку інформацію [Merraim-Webster Learner's Dictionary].

Словник *Collins English Dictionary* також не надає дефініцію словосполучення *intelligence service*. В ньому подаються наступні визначення слова *intelligence*:

- (військ.) інформація про ворогів, шпигунів тощо;
- група або департамент, який збирає таку інформацію чи працює з нею [Collins English Dictionary].

Longman Dictionary of Contemporary English також містить дефініцію тільки слова *intelligence* у наступних значеннях:

- інформація про секретну діяльність іноземних урядів, військові плани супротивників тощо;
- група людей або організація, яка збирає таку інформацію для свого уряду [Longman Dictionary of Contemporary English].

Нарешті, словник *Macmillan Dictionary*, як і усі попередні, надає лише визначення поняття *intelligence*:

- інформація, яку збирають про секретні плани та діяльність керівництва іншої країни, супротивника тощо;
- урядова організація, що збирає інформацію про секретні плани та діяльність керівництва іншої країни, супротивника тощо [Macmillan Dictionary].

Таким чином, можемо зробити висновок, що серед зазначених вище тлумачних словників сучасної англійської мови, лише один (*WordNet® 3.0*) надає визначення поняття *intelligence service* як підрозділу, який відповідає за збір та тлумачення інформації про супротивника. Інші словники надають подібного значення поняттю *intelligence* і визначають його як секретну інформацію про супротивника або потенційного супротивника, яку збирає уряд якоїсь країни, або групу людей чи організацію, які збирають таку інформацію.

Отже, завдяки аналізу словникових статей слів на позначення поняття "спецслужби" словників сучасної української, російської та англійської мови, можемо зробити наступні висновки:

- в українській та російській мовах лексичне значення поняття "спецслужби" збігається і означає службу чи організацію з розвідувальними та охоронними функціями;
- спостерігається термінологічна невпорядкованість варіантів перекладу поняття "спецслужба" з української та російської на англійську мову. Так, спільними є варіанти *special/intelligence service*; розбіжності спостерігаються у перекладі з ро-

сійської на англійську мову словосполученням *secret service*, а з української на англійську мову – словосполученням *state security service*;

- переклад на англійську мову поняття "спецслужба" (або "спеціальна служба") словосполученням *special service* не є доцільним, оскільки воно не несе смислового навантаження у мові перекладу;

- спільним семантичним компонентом словосполучення *secret service* у визначеннях всіх словникових статей зазначених тлумачних словників сучасної англійської мови є "урядова організація, яка займається таємною (секретною) діяльністю, до функцій якої належить проведення розвідувальних або контррозвідувальних операцій (шпіонаж)"; спільною у всіх словникових статтях (за винятком *Collins English Dictionary*) є також власна назва *Secret Service* – відділ Міністерства фінансів США, який відповідає за охорону президента, його родичів, лідерів інших держав, які відвідують країну, а також за боротьбу з підробкою грошей;

- визначення поняття *intelligence service* знайдено лише в одному із зазначених словників сучасної англійської мови (*WordNet® 3.0*) – "підрозділ, який відповідає за збір та тлумачення інформації про супротивника; подібне визначення згідно інших словників має поняття *intelligence*, яке вживається у значенні секретної інформації про супротивника або потенційного супротивника, яку збирає уряд якоїсь країни, або групи людей чи організації, що збирають таку інформацію.

Виходячи із зазначеного вище, вважаємо, що найближчими за лексичними значеннями в українській, російській та англійській мовах є наступні: українська мова – "спецслужба" (або "спеціальна служба"); російська мова – "спецслужба" (або рос. "специальная служба"), англійська мова – *secret service*. Основними державними органами, які можна віднести до спецслужб в українській, російській та англійській лінгвокультурах, слід вважати ті, що виконують певні розвідувальні та контррозвідувальні функції.

В статье рассмотрена соотнесённость понятия "спецслужбы" в украинском, русском и английском языках, определены общие семантические компоненты и различия в толковании исследуемого понятия в сопоставляемых языках.

Ключевые слова: спецслужбы, лексико-семантический анализ, семантический компонент.

The article observes correlation of the term *secret service* in the Ukrainian, Russian and English languages, common and different semantic components in the definitions of the term are identified in three languages.

Key words: secret service, lexical-semantic analysis, semantic component.

Література:

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2005. –1364 с.
2. Котелова Н. З. Словарь новых слов русского языка (середина 50-х – середина 80-х годов) / под ред. Н. З. Котеловой. – СПб. : Институт лингвистических исследований РАН, 1995. –718 с.
3. Кузнецов С. А. Большой толковый словарь русского языка / под ред. С. А. Кузнецова. – СПб. : Институт лингвистических исследований РАН, 1998. –1247 с.

4. *Шаваев А. Г., Лекарев С. В.* Разведка и контрразведка. Фрагменты мирового опыта и теории / А. Г. Шаваев, С. В. Лекарев – М. : Изд. группа "БДЦ-пресс", 2003. – 544 с.
5. ABBYY Lingvo Universal (Ru-En) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lingvo.ua/ru/Search/ru-en>.
6. ABBYY Lingvo Universal (Uk-En) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lingvo.ua/ru/Search/uk-en>.
7. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dictionary.cambridge.org>.
8. Collins English Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.collinsdictionary.com>.
9. Longman Dictionary of Contemporary English [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ldoceonline.com>.
10. Macmillan Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.macmillandictionary.com>.
11. Merriam-Webster [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.merriam-webster.com/dictionary>.
12. Merriam-Webster Learner's Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.learnersdictionary.com>.
13. Random House Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dictionary.reference.com>.
14. The American Heritage Dictionary of the English Language [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.thefreedictionary.com>.
15. WordNet® 3.0 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dictionary.reference.com>.